

Самостійна робота 4. Контроль і самоконтроль під час занять атлетизмом.

Самоконтроль – це систематичне застосування низки простих методів для самостійного моніторингу змін у стані здоров'я та фізичному розвитку під впливом занять фізичною культурою.

Показники самоконтролю поділяються на суб'єктивні та об'єктивні.

Суб'єктивні показники включають самопочуття, працездатність, сон та апетит.

Об'єктивні показники – це частота серцевих скорочень (ЧСС), артеріальний тиск (АТ), фізичний стан та візуальні спостереження.

Якщо суб'єктивні показники зрозумілі без додаткових пояснень, то об'єктивні варто розглянути детальніше. Частота серцевих скорочень є важливим показником реакції серцево-судинної системи на навантаження. Для дорослої людини нормальна ЧСС складає 60-80 ударів на хвилину. Якщо навантаження викликає ЧСС 100-130 ударів на хвилину – це слабка реакція, 150-170 ударів – середня, а 170-200 ударів – сильна реакція на максимальне навантаження. Під час тренувань не рекомендується перевищувати максимальну ЧСС, яку можна розрахувати за формулою:

$ЧСС_{\text{макс.}} = 220 - \text{вік людини.}$

Фізичні навантаження викликають у тілі певні фізіологічні зміни, які можна контролювати через моніторинг фізичної підготовки. Показники та методи контролю повинні відповідати типу занять, їх спрямованості, виду спорту, статевим особливостям і бути інформативними та надійними. Це дозволяє оцінити об'єктивні зміни в організмі, що виникають під впливом регулярних фізичних вправ. У практиці тренувань з обтяженнями широко застосовується комплексний контроль, який складається з лікарського контролю, контролю фізичної підготовленості та самоконтролю.

Медичний нагляд передбачає проведення огляду атлетів, розподіл на медичні групи за станом здоров'я, профілактику травм та захворювань, а також проведення санітарно-просвітницької роботи. Для кожного атлета ведеться

індивідуальна картка, де фіксуються дані про загальний анамнез, огляд, функціональні проби, антропометричні показники та медичний висновок. Фізичний розвиток контролюється через антропометричні вимірювання і виконання тестових вправ. Наприклад, гнучкість хребта та рухливість суглобів оцінюють за глибиною нахилу вперед. Вимірювання виконуються у сантиметрах від кінчиків пальців до опори зі знаком "+" або "-", залежно від досягнення поверхні. Регулярно виконуються антропометричні вимірювання, які включають зріст стоячи і сидячи, вагу, об'єм грудної клітки, життєву ємність легень (ЖЄЛ) та силу кистей. На основі цих даних визначається індивідуальний фізичний розвиток.

Силовий показник (СП) відображає співвідношення маси тіла до сили м'язів і обчислюється за формулою: $\text{сила кисті (кг)} / \text{маса тіла (кг)} \times 100$. Для чоловіків нормою є 65-80%, для жінок – 48-50%.

Ваго-зростовий показник розраховується як відношення маси тіла (у грамах) до зросту (у сантиметрах). Нормальні значення для чоловіків – 380-415г, для жінок – 360-405 г.

Життєвий показник визначають поділом ЖЄЛ на масу тіла. Значення менше 55-60 мл/кг для чоловіків і 65-70 мл/кг для жінок вказує на можливі проблеми із ЖЄЛ або надлишкову вагу. Стан серцево-судинної та дихальної систем оцінюють через функціональні проби. Наприклад, проба Руф'є включає виконання 20 присідань за 40 секунд з вимірюванням пульсу до і після вправи для визначення зміни частоти серцевих скорочень (ЧСС).

Ортостатична проба також проста: після 5 хвилин лежання вимірюється пульс, потім – після вставання. Різниця в значеннях допомагає оцінити стан здоров'я.

Оцінка дихальної системи здійснюється за допомогою проб Штанге (затримка дихання на вдиху, норма – 65 секунд) і Генчи (затримка дихання на видиху, норма – 30 секунд). Чим більше тренуваність, тим кращі показники.

Покращення результатів у тестах свідчить не лише про розвиток фізичних якостей, а й про правильність тренувальної програми. Тести проводять

щомісяця, контрольні вправи – наприкінці тренувальних циклів.

Основними суб'єктивними показниками самоконтролю залишаються такі аспекти, як самопочуття, апетит, сон, працездатність і мотивація до тренувань.

Самопочуття є ключовим показником впливу фізичних вправ на організм. При правильно підібраних навантаженнях, що відповідають рівню здоров'я і підготовки, загальне самопочуття покращується.

Апетит може сигналізувати про стан здоров'я. Його зниження часто свідчить про перевтому або перетренування. У щоденнику самоконтролю апетит оцінюють як добрий, задовільний або незадовільний.

Сон — одна з найважливіших потреб організму. Навіть незначні порушення сну можуть негативно вплинути на продуктивність і загальне самопочуття. Здоровий сон триває не менше 7-8 годин, забезпечуючи відчуття бадьорості після пробудження. У щоденнику варто зазначати тривалість і якість сну (глибокий, спокійний, неспокійний тощо).

Працездатність відображає рівень як розумової, так і фізичної активності. Ефективне засвоєння теоретичного матеріалу та бажання тренуватися вказують

на правильно організовані заняття. Працездатність залежить від загального стану здоров'я та здатності до відновлення, і фіксується як висока, середня або знижена. Фізичні вправи повинні приносити задоволення, підвищувати настрій і додавати енергії. Бажання тренуватися в щоденнику оцінюється за такими категоріями:

- "із задоволенням";
- "байдуже";
- "безбажання".

Відсутність бажання до тренувань може свідчити про перевтому або перенапруження атлета. Втома виявляється у підвищеній пітливості, зміні кольору шкіри (почервоніння або блідість), частому та глибокому диханні. У таких випадках рекомендується припинити тренування, вийти на свіже повітря та, за потреби, звернутися до лікаря.

ЗАСОБИ ВІДНОВЛЕННЯ

Використання мазей, гелів і кремів

У процесі відновлення спортсменів які тренуються з обтяженнями після травм і захворювань опорно- рухового апарату широко застосовуються різноманітні мазі, гелі та креми, ефект яких залежить від компонентів, що входять до їх складу. Деякі препарати спричиняють інтенсивне розігрівання тканин (гіперемію), інші ж мають протизапальну дію.

Біль під час травм виникає через пошкодження дрібних судин, нестачу кисню в тканинах і зниження проникності капілярів, що призводить до порушення кровообігу. Застосування мазей і гелів спрямоване на знеболення, розсмоктування гематом, зменшення запалення, покращення мікроциркуляції та стимуляцію відновлення тканин.

При гострих травмах не слід використовувати мазі з подразнюючими або розігриваючими властивостями. Краще обирати засоби з анальгетичним та протизапальним ефектом. На ранніх етапах травмування мазі не втирають, щоб уникнути гіперемії, а використовують гелі з охолоджуючою та резорбтивною дією. На етапі реабілітації рекомендуються мазі та креми, що покращують мікроциркуляцію. При хронічних захворюваннях застосовують протизапальні препарати, що містять йод та інші активні компоненти.

Апізартрон містить бджолиний яд (апітоксин), 10% метилсаліцилату та 1% гірчичного ефірного масла. Його використовують при міозиті, радикуліті, невралгії та подібних станах. На уражену ділянку наносять 2-3 г мазі, а через 1-2 хвилини легко втирають. Після цього проводять масаж, який повторюють 2-3 рази на день. Оскільки чутливість до препарату може бути різною, рекомендується починати з малої дози (до 1 г). Якщо препарат переноситься добре, дозу можна поступово збільшувати.

Вірапін містить 0,15 мг бджолиного яду на 1 г основи. Його застосовують при ударах, радикуліті, артритих та інших захворюваннях. 2-5 г мазі наносять на уражену ділянку, після чого проводять масаж протягом 5-10 хвилин.

Віпросал містить отруту гюрзи, камфору, саліцилову кислоту, піхвове масло, парафін, гліцерин і вазелін. Його застосовують при радикуліті, люмбаго та інших захворюваннях. Мазь наносять на уражену ділянку і проводять масаж.

Віпратокс складається з отрути різних змій, метилсаліцилату, камфори та основи. Він використовується при міозиті, періартриті та ударах. Мазь накладають на хвору ділянку та масажують.

Метилсаліцилат має знеболювальні та протизапальні властивості й застосовується як окремо, так і в суміші з хлороформом та ефірними маслами при радикуліті й міозиті.

Фіналгон містить 2,5% безтоксичного ефіру, нікотинової кислоти та 0,4% ванілиламіду. Використовується при розтягненнях м'язів, радикуліті та міозиті. Невелику кількість мазі наносять на хворе місце, після чого слід провести масаж і ретельно вимити руки.

Венорутан-гель застосовується при гострих травмах і тромбофлебіті, містить рослинні речовини і спирт. Гель наносять на уражену ділянку кілька разів на день і фіксують пов'язкою.

Троксевазін-гель використовується як протизапальний засіб. Гель наносять на уражене місце і фіксують пов'язкою.

Капсітрин містить настоянку стручкового перцю, звіробою, зелене масло, 20% розчин аміаку та 60% етилового спирту.

Лінімент перцево-камфорний включає настоянку стручкового перцю та камфорний спирт.

Тигрова мазь містить масло гвоздики, евкаліптове масло, камфору, ментол, парафін і вазелін. Її застосовують при радикуліті, міозиті та невралгії.

Нікофлекс – спортивний крем, до складу якого входять капсін, етилнікотинас, лавандове масло та етилглікольсаліцилат. Використовується при м'язовому болю та судомомах. Наносять 1-3 г крему і роблять масаж.

Гепаринова мазь сприяє швидкому розсмоктуванню інфільтратів, має судинорозширювальну і протизапальну дію. Використовується при лімфостазі та запаленнях. Беруть 3-5 г мазі, втирають у хворе місце і накладають пов'язку.

Ефкамон містить камфору, гвоздичне і евкаліптове масла, ментол та метил саліцилат. Його застосовують при міозиті та радикуліті, наносячи 1-3 г мазі з подальшим легким масажем.

Застосування тейпів.

Зі збільшенням навантажень у спорті виникає потреба в удосконаленні методів профілактики та лікування травм. Для запобігання травмам у спорті вже давно успішно використовуються різні захисні засоби: еластичні наколінники, гомілковостопники, а також еластичні бинти. Ці захисні засоби мають велике значення, особливо після травм, коли спортсмен повертається до тренувань. Вони допомагають зміцнити відносно слабкі ділянки опорно-рухового апарату та підвищити їх функціональність.